

Федір Медвідь, Марія Чорна

БЕЗПЕКОВА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ЗОВНІШНЬОЇ АГРЕСІЇ: НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Розглянуто безпекову політику України та її нормативно-правове забезпечення в умовах зовнішньої агресії Російської Федерації. Розкрито небезпеки і загрози національним інтересам України в умовах розбудови нової моделі гарантування національної безпеки.

Ключові слова: національна безпека України, Стратегія національної безпеки України, національні інтереси, загрози і небезпеки національним інтересам України, безпекова політика.

Fedir Medvid, Maria Chorna. Ukraine security policy in terms of external aggression: regulatory support. *Pitch policy considered without Ukraine and its regulatory support in terms of external aggression of the Russian Federation. Exposed the dangers and*

threats to the national interests of Ukraine in terms of building a new model of national security.

Key words: *National security of Ukraine, Ukraine's national security strategy, national interests, threat and danger to the national interests of Ukraine Security Policy.*

Стратегія національного розвитку України, що базується на системі національних інтересів і пріоритетів, включає і стратегію національної безпеки держави, яка визначає принципи, пріоритетні цілі, завдання та механізми забезпечення життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз [1]. З урахуванням геополітичної і внутрішньої ситуації діяльність усіх державних органів в Україні має бути зосереджена на прогнозуванні, своєчасному виявленні, запобіганні і нейтралізації зовнішніх і внутрішніх загроз національній безпеці, захисті суверенітету і територіальної цілісності України, безпеки її прикордонного простору, піднесенні економіки країни, гарантуванні особистої безпеки, конституційних прав і свобод людини і громадянина, викоріненні злочинності, вдосконаленні системи державної влади, зміцненні законності і правопорядку та збереженні соціально-політичної стабільності суспільства, зміцненні позицій України у світі, підтриманні на належному рівні її оборонного потенціалу і обороноздатності, радикальному поліпшенні екологічної ситуації [2].

Державна політика національної безпеки України формується і реалізується за умов, коли у сучасному світі нівелюється різниця між внутрішніми та зовнішніми аспектами безпеки, зростає вага несилкових (політичних, економічних, соціальних, енергетичних, екологічних, інформаційних тощо) складових її забезпечення [3, с.399–410; 4, с.290–350] та формуються в межах ЄС – європейська наднаціональна ідентичність, а в рамках СНД – панросійська [5, с. 1–58] в умовах зовнішньої агресії Росії та сучасної «гібридної війни».

Узагальнення теоретичного надбання, а також практики реалізації зовнішньополітичних завдань сприяє окресленню складових національної безпеки України у зовнішній площині, до яких, як відомо, зараховують: гарантування і захист прав українських

громадян і співвітчизників за кордоном; збереження цілісності і територіальної недоторканності Української держави; досягнення високого економічного розвитку і, відповідно, гідного місця в міжнародному поділі праці, а також протистояння енергетичним загрозам; адекватне співвідношення національних інтересів з участю у наднаціональних міжнародних структурах; формування позитивного іміджу Української держави [6, с.5–6].

Зовнішньополітичні імперативи України спираються на загальновизнані норми і принципи міжнародного права, серед яких принцип визнання загальнолюдських цінностей, активної міжнародної співпраці є визначальним. Він передбачає на взаємній основі суверенну рівність і повагу суверенітету; територіальну цілісність і непорушність кордонів; невтручання у внутрішні справи; дотримання і виконання міжнародних договорів і зобов'язань; врегулювання міжнародних спорів і конфліктів виключно мирними, політичними засобами. Для оптимального використання зазначених зовнішньополітичних імперативів Україна потребує конфігурації політичних сил навколо національних інтересів і безпеки [7, с. 59–68].

Національна безпека виступає як важлива функція кожної держави, що покликана гарантувати сприятливі умови для життя і продуктивної діяльності громадянам, державних інститутів, захищати життєво важливі інтереси людини і суспільства від зовнішніх і внутрішніх загроз. Національна безпека, як зазначено у ст. 1 Закону України «Про основи національної безпеки України», виступає як «захищеність життєвоважливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам» [2]. Захищеність людини і громадянина, суспільства і держави забезпечується відповідною діяльністю, яка зменшує або відвертає ймовірні загрози і підвищує захисні, мобілізаційні функції у період небезпеки. В основі цієї діяльності лежить обстоювання і реалізація національного інтересу певної країни – глобального, всеохоплюючого інтегрального інтересу, втілення якого уможливорює здійснення життєвоважливих приватних, групових і суспільних інтересів переважної більшості

громадян. Отже, національна безпека є своєрідним синтезом інтересів і потреб усіх соціальних суб'єктів [8, с. 240–244].

Національна безпека, проблеми її гарантування стали центральною темою сучасної діяльності як держави, так і дослідників. Політико-правові засади становлення національної безпеки України розроблені авторами [9; 10; 11; 12; 13; 14; 15; 16; 17; 18].

Правову основу національної безпеки становлять Конституція України, закони, інші нормативно-правові акти, а також визнані Україною міжнародні договори і угоди.

Нова редакція Стратегії національної безпеки України була розроблена на виконання Указу Президента України від 24 вересня 2014 року №744 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 28 серпня 2014 року «Про невідкладні заходи щодо захисту України та зміцнення її обороноздатності» і представлена Президентом України під час проголошення позачергового послання до Верховної Ради України «Про внутрішнє і зовнішнє становище України у сфері національної безпеки» у листопаді 2014 р. [6, с. 26–27].

Основною метою Стратегії є: мінімізація загроз державному суверенітету та створення умов для відновлення територіальної цілісності України в межах міжнародно визнаного кордону України, гарантування мирного майбутнього України як суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави; утвердження прав і свобод людини і громадянина, забезпечення нової якості економічного, соціального і гуманітарного розвитку, забезпечення інтеграції України до Європейського Союзу та формування умов для вступу в НАТО [1].

Досягнення визначеної мети потребує зміцнення Української держави шляхом забезпечення поступального соціально-політичного й соціально-економічного розвитку України; якісно нової державної політики, спрямованої на ефективний захист національних інтересів в економічній, соціальній, гуманітарній та інших сферах, комплексне реформування системи гарантування національної безпеки та створення ефективного сектору безпеки й оборони України; нового зовнішньополітичного позиціонування України у світі в умовах нестабільності глобальної системи безпеки, що передбачає створення ефективного сектору безпеки і оборони і

уможливило стабільний суспільно-політичний та соціально-економічний розвиток України [1].

До актуальних загроз національній безпеці України Стратегія зараховує:

Агресивні дії Росії, що чиняться для виснаження української економіки і підриву суспільно-політичної стабільності задля знищення Української держави і захоплення її території. Неефективність системи гарантування національної безпеки і оборони України. Корупція та неефективна система державного управління. Економічна криза, виснаження фінансових ресурсів держави, зниження рівня життя населення. Загрози енергетичній безпеці. Загрози інформаційній безпеці. Загрози кібербезпеці і безпеці інформаційних ресурсів. Загрози безпеці критичної інфраструктури. Загрози екологічній безпеці [1].

В умовах докорінних змін у зовнішньому та внутрішньому безпековому середовищі Україна, на думку аналітиків, потребує нової моделі гарантування національної безпеки, на створення якої спрямована Стратегія національної безпеки України, реалізуючи яку, Україна захищатиме всіма доступними засобами свої фундаментальні національні цінності, визначені Конституцією та законами України: незалежність, територіальну цілісність і суверенітет держави, свободу, демократію, права людини і верховенство права, добробут, мир і безпеку.

Основою подальшого розвитку країни є нагальна переорієнтація системи державного управління на безумовне дотримання принципів верховенства права, рівності кожного громадянина перед законом, прозорості влади.

Досягнення цієї мети потребує рішучого очищення влади від корупціонерів, агентури іноземних держав та непрофесіоналів; докорінної реорганізації державного апарату: реформування інституту державної служби, створення дієздатних органів управління державою, формування висококваліфікованого, патріотично налаштованого корпусу державних службовців, відповідного реформування системи підготовки і перепідготовки кадрів, упровадження сучасних етичних норм поведінки державних службовців, військовослужбовців, співробітників правоохорон-

них органів, формування нової культури безпеки; виваженої децентралізації функцій держави та бюджетних ресурсів, зміцнення фінансових можливостей органів місцевого самоврядування; зосередження діяльності органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, прокуратури і судів на завданнях ефективного захисту прав, свобод і законних інтересів громадян, національної безпеки України; забезпечення відкритості та прозорості функціонування державних органів, зокрема, шляхом упровадження технологій електронного урядування.

Нагальним завданням є здійснення принципової і послідовної антикорупційної політики, пріоритетними напрямками якої є удосконалення процедури перевірки на добросовісність та моніторинг способу життя державних службовців, забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро та Національного агентства з питань запобігання корупції, активна співпраця з міжнародними антикорупційними організаціями, зокрема, групою держав Ради Європи проти корупції (GRECO).

Створення ефективного сектору безпеки і оборони України є ключовим завданням формування нової моделі гарантування національної безпеки. Він має функціонально об'єднати військові формування, правоохоронні, розвідувальні органи та спеціальні державні органи і служби, які захищають національні інтереси від зовнішніх і внутрішніх загроз шляхом застосування зброї, спеціальних заходів або правового примусу у межах наданих їм повноважень. Для вирішення завдань гарантування безпеки і оборони України у встановленому порядку суб'єкти сектору безпеки і оборони взаємодіють з іншими державними органами, неурядовими організаціями та об'єднаннями, установами і підприємствами, у т.ч. оборонно-промислового комплексу. Реалізація згаданого завдання повинна забезпечити ефективне реагування на сучасні виклики і загрози національній безпеці України, що мають комплексний характер; раціональне використання потенційних можливостей суб'єктів сектору безпеки і оборони для захисту національних інтересів; узгодження концепцій (програм) реформування та розвитку цих суб'єктів; ефективне управління сектором безпеки і оборони та міжвідомчу взаємодію в мирний час, у кризових ситуаціях та в особливий період; цільовий і прагма-

тичний підхід до визначення обсягів фінансових і матеріально-технічних ресурсів, необхідних для ефективного функціонування, підготовки та застосування суб'єктів сектору безпеки і оборони.

Для гарантування ефективного функціонування сектору безпеки і оборони необхідним є створення системи стратегічного прогнозування і планування з метою забезпечення адекватного реагування на реальні та потенційні загрози національній безпеці, визначення комплексу політичних, воєнних, економічних, соціальних, інформаційних та інших заходів для запобігання виникненню загроз національній безпеці, їх нейтралізації та комплексної протидії; забезпечення професіоналізації сектору безпеки і оборони, підвищення професійного рівня особового складу, створення інтегрованої системи підготовки кадрів; удосконалення системи демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони України.

Характер сучасних загроз національній безпеці України зумовлює нагальну потребу забезпечення готовності держави, її економіки і суспільства до оборони та відбиття збройної агресії, підвищення рівня обороноздатності держави як одного з найважливіших пріоритетів політики національної безпеки. Основними завданнями у цій сфері є: реформування системи мобілізаційної підготовки та мобілізації України з урахуванням особливостей сучасних воєнних конфліктів; перегляд та законодавче визначення засад територіальної оборони держави; активне використання механізмів двосторонньої та багатосторонньої співпраці з державами-партнерами, передусім у напрямі розвитку військового і військово-технічного співробітництва, в тому числі отримання від них військової допомоги; реструктуризація та випереджувальний розвиток оборонної промисловості України, оптимізація її виробничих потужностей, здійснення політики імпортозаміщення та налагодження власного виробництва критичних комплектуючих і матеріалів, поглиблення військово-технічного співробітництва з провідними державами світу, насамперед державами-членами ЄС і НАТО; впровадження розвитку системи військово-патріотичного виховання, запровадження програм початкової військової підготовки у загальноосвітній школі [8].

Пріоритетним завданням є реформування Збройних сил України для досягнення їх нової якості – ефективних, мобільних, оснащених сучасним озброєнням і військовою технікою, спроможних забезпечити оборону держави.

Реформування правоохоронних органів, спеціальних служб і розвідувальних органів України, спрямоване на забезпечення їх ефективного функціонування на основі загальноєвропейських норм, а також принципів державності, патріотизму, компетентності, демілітаризації, координації, результативної взаємодії, чіткого розподілу завдань і усунення дублювання функцій, запровадження нових цивільно-військових відносин.

Реформа Служби безпеки України має на меті позбавлення цього органу невластивих йому правоохоронних і слідчих функцій, перетворення на спеціальний орган контррозвідувального гарантування державної безпеки, захисту конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково-технічного і оборонного потенціалу від посягань спеціальних служб іноземних держав, боротьби з тероризмом.

Реформа Державної прикордонної служби буде здійснюватися у напрямі підвищення можливостей цього органу для охорони та забезпечення недоторканності державного кордону, суверенних прав України в її виключній (морські) економічній зоні шляхом створення мобільних механізованих підрозділів та формування повноцінного мобільного загону швидкого реагування.

Відновлення територіальної цілісності Української держави, верховенства права на всій її території, реінтеграція тимчасово окупованих та неконтрольованих територій є першочерговими пріоритетами політики національної безпеки. Їх реалізація вимагає формування сприятливих політичних передумов, що досягатимуться мирними, заснованими на принципах міжнародного права, засобами: шляхом політичного діалогу, пошуку прийнятних варіантів надання додаткових повноважень органам місцевого самоврядування та регіонам; гарантованим забезпеченням захисту громадянських, політичних, економічних, соціальних, релігійних, культурних прав усіх етнічних груп, що проживають на території України [6, с. 9–12].

Ці пріоритети та завдання передбачають невідкладне проведення реформ усіх складових життєдіяльності суспільства та держави – політичної, адміністративної, судової, податкової, земельної, місцевого самоврядування, освіти, охорони здоров'я, сектору безпеки. Вони можуть бути реалізовані, на думку аналітиків, тільки консолідованими зусиллями державних інститутів України.

---

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України № 387/2015.

2. Закон України «Про основи національної безпеки України» // Урядовий кур'єр. – 2003. – 30 липня.

3. Україна у 2010 році: щорічні оцінки суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку: монографія / за заг. ред. А. В. Єрмолаєва. – К.: НІСД, 2010. – 528 с.

4. Корнієвський О. А. Громадські об'єднання у системі національної безпеки держави: монографія / О. А. Корнієвський. – К.: Альтерпрес, 2010. – 396 с.

5. Пелагеша Н. Україна в смислових війнах постмодерну: трансформація української національної ідентичності в умовах глобалізації. – К.: НІСД, 2008. – 288 с.

6. Аналітична доповідь Національного інституту стратегічних досліджень до позачергового Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє і зовнішнє становище України у сфері національної безпеки». – К.: НІСД, 2014. – 148 с.

7. Медвідь Ф. М. Посилена угода Україна-ЄС в контексті вироблення стратегії національного розвитку // Україна-ЄС: на шляху до нового формату відносин: матеріали міжнародного «круглого столу» (Київ, 24 квітня 2008 р.) / Національний інститут проблем міжнародної безпеки. – К.: НІПМБ, 2008. – С. 59–68.

8. Смолянюк В. Ф. Національні інтереси України: еволюція в політичному часі // Інститут президентства України в системі державної влади України: матеріали наукової конференції. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2014. – С. 240–244.

9. Медвідь Ф. М. Національна безпека і національні інтереси України у світі, що змінюється / Ф. М. Медвідь, В. Х. Дієго Доносо, Рзаєв Ільхам Сахіб Огли // Наукові праці МАУП / редкол.: А. М. Подоляка (голов. ред.) [та ін.]. – К.: МАУП, 2001. – Вип. 3 (30). – К.: ДП «Вид.дім «Персонал». – 2011. – С. 42–45.

10. Медвідь Ф. М. Національна безпека і національні інтереси України в умовах постбіполярного світу / Ф. М. Медвідь, В. Х. Дієго Доносо // Актуальні питання реформування правової системи України: Збірник наукових статей за матеріалами VIII Міжнародної науково-практичної конференції, Луцьк, 17–19 червня 2011 р. / Укладач З. В. Журавська, Т. Д. Климчук, Н. М. Коритнюк, С. С. Савич. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2011. – С.111–114.

11. Медвідь Ф. М. Інформаційна безпека України: генеза і становлення / Ф. М. Медвідь // Наукові праці МАУП / Редкол.: В. Б. Захожай (гол. ред.) та ін. – К.: ДП «Вид. дім «Персонал», 2010. – Вип. 2 (25). – С. 116–122.

12. Медвідь Ф. М. Енергетична безпека України: становлення національної стратегії / Ф. М. Медвідь // Наукові праці МАУП / Редкол.: В. Б. Захожай (гол. ред.) та ін. – К.: МАУП, 2010. – Вип. 1 (24). – С. 201–206.

13. Медвідь Ф. М. Національна безпека України в умовах формування європейської системи колективної безпеки / Ф. М. Медвідь // Україна в нових реаліях: політичні, економічні та правові орієнтири розвитку: збірник наукових праць за матеріалами II Міжнародної науково-практичної конференції, 17 травня 2011 року / Національний університет ДПС України, НДІ фінансового права. – К.: Алеута, 2011. – С. 93–98.

14. Медвідь Ф. М. Національна безпека і національні інтереси України: генеза і становлення. Дисертація у формі наукової доповіді на здобуття наукового ступеня доктора наук в галузі політології / Ф. М. Медвідь. – Київ, 2015. – 98 с.

15. Медвідь Ф. М. Фінансова безпека України: в умовах глобалізації / Ф. М. Медвідь, Я. Ф. Медвідь // Фінансове право у XXI сторіччі: здобутки та перспективи: збірник наукових праць за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції, 4–7 жовтня 2011 року. Ч. I. / НДІ фінансового права. – К.: АЛЕРТА, 2011. – С. 39–43.

16. Медвідь Ф.М. Національна безпека як соціокультурний феномен / Ф. М. Медвідь, Хосе Дієго Варгас Доносо, Феліпе Сантьяго Варгас Доносо // Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції «Роль юриспруденції у формуванні сучасного суспільства» (7 жовтня 2014 р.). – К.: МАУП, 2014. –С. 107–110.

17. Медвідь Ф. М. Економічна безпека України в умовах глобальної нестабільності / Ф. М. Медвідь, М. Ф. Чорна // Становлення і розвиток української державності: [зб. наук. праць] / МАУП. – К.: ДП «Видавничий дім «Персонал», 2008. – Вип. 13: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Управління бізнесом в умовах глобальної нестабільності», 26 березня 2015 р. / редкол.: А. М. Подоляка (голова) [та ін.]. – 2015. – С. 175–179.

18. Горбулін В. П. Стратегічне планування: вирішення проблем національної безпеки: монографія / В. П. Горбулін, А. Б. Качинський. – К.: НІСД, 2010. – 288 с.